

De werkelijkheid

© 2023 Reon Friso
Uitgeverij Brave New Books

ISBN 9789464809480
NUR 330

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouder.

Vormgeving en coverbeeld: JaiVee design

De werkelijkheid

Reon Friso

Science has been the slow process of showing that the exciting magical world we believed in doesn't exist, and there is nothing but boring reality. Well, except for quantum mechanics, which showed boring reality doesn't exist, and everything is basically magic. — @existentialcoms

Proloog – Het interview

Ik druk nog een keer op de bel en doe twee stappen achteruit. Van binnen klinkt gestommel, gevolgd door het geluid van een slot dat wordt geopend, en dan gaat de deur op een kier. Ik vang een glimp op van een gezicht dat onmiddellijk weer verdwijnt. Even gebeurt er niets. Ik begin al bang te worden dat hij zich heeft bedacht, maar een paar seconden later komt hij dan toch tevoorschijn.

Hij ziet er oud en vermoeid uit. Niet ouder dan hij is – hij is per slot van rekening al dik in de tachtig – maar wel vermoeider dan ik had verwacht. Het valt me op dat zijn gezicht glad is. Hier en daar zitten rode vlekjes. Zou hij zich voor mij hebben geschoren, vraag ik me af? Hij mompelt iets, maar in plaats van me aan te kijken, kijkt hij schuin voor zich naar de grond. Ik steek geen hand uit. Ik weet namelijk hoe Nash in elkaar zit. Waarschijnlijk weet ik meer van hem dan de meeste mensen die hem persoonlijk kennen.

Terwijl hij zo voor me staat, realiseer ik me dat deze man het prototype is van de wereldvreemde nerd. Als dit een fictief verhaal was, zouden critici waarschijnlijk zeggen dat ik een clichématig personage heb gecreëerd, maar de echte wereld staat helaas bol van de clichés. Ik voel wel een zekere schaamte over het feit dat hij dit beeld bij me oproept. Ik heb namelijk enorme bewondering voor Nash. In de film die over zijn leven is gemaakt, *A Beautiful Mind*, ging het vooral over zijn ziekte, zijn achtervolgingswaan en de niet-bestaande verbanden die hij dacht te zien, maar John Forbes Nash, zoals hij voluit heet, was een van de meest briljante wiskundigen van zijn tijd. Hij is de eerste mens die zowel de Nobelprijs als de Abelprijs heeft gewonnen. In de wetenschap is hij een levende legende. Ik had nooit verwacht dat ik hem zou ontmoeten. En hier sta ik dan.

Nash verplaatst zijn gewicht van zijn ene naar zijn andere been. 'U bent precies op tijd,' mompelt hij.

Hij heeft uiteraard gelijk. Het is inmiddels bijna twee minuten later, maar de eerste keer dat ik op de bel drukte was het exact drie uur. Dat is dan weer één van mijn eigenaardigheden. 'Bedankt dat u tijd voor me vrij wilde maken,' zeg ik.

Zijn hoofd beweegt wat. Een soort knik. 'Kom binnen,' zegt hij, en hij draait zich om en stommelt de gang in. Ik geef hem een voorsprong. Nash houdt er niet van als mensen hem te dicht benaderen.

Het ruikt een beetje muf in de gang, maar het is geen vervelende lucht. Aan de muur hangen foto's. Nash verdwijnt rechtsaf een kamer in, en ik blijf even in de deuropening staan en kijk naar binnen. Het is de woonkamer, denk ik, want er staat een brede bank, met daartegenover een smaller exemplaar. Maar ik zie ook dingen die je niet in een woonkamer verwacht. Iets wat lijkt op een lessenaar bijvoorbeeld. Tegen de wanden staan kasten met boeken, en in een hoek zie ik een tafeltje met daarop een pc, een printer en stapels kranten en tijdschriften.

'Wilt u koffie?'

'Graag.'

Nash pakt een kan en schenkt zwart vocht in een grote mok. Hij overhandigt mij de koffie en knikt naar de kleinste bank. Terwijl ik ga zitten, neemt hij zelf op de grote bank plaats, waarbij een van zijn knieën een knakkend geluid maakt. Hij glimlacht voor zich uit en kijkt naar buiten. Ik neem een slokje van mijn koffie en deins verschrikt terug. Gelukkig heeft hij het niet gezien. Ik doe alsof ik een grotere slok neem en zet de mok dan op het bijzettafeltje naast de bank. Dit is zonder overdrijven de slechtste koffie die ik ooit heb geproefd.

'Ik wil u nogmaals bedanken,' zeg ik. 'Ik weet dat u niet vaak interviews geeft.'

Hij glimlacht weer.

‘En ik weet dat u niet graag over uw schizofrene periodes praat.’

Voor het eerst kruist zijn blik de mijne. Het is vluchtig, alsof zijn ogen alleen maar toevallig in mijn richting kijken omdat ze iets volgen dat achter mij langs beweegt. Maar in dat korte moment zie ik iets van irritatie over zijn gezicht glijden.

‘Vindt u het goed als ik ons gesprek opneem?’ zeg ik snel.

Nash kijkt weer naar buiten. Zijn hoofd maakt van die aarzelende bewegingen die ik opvat als een bevestiging. ‘Maar u moet me één ding beloven,’ zegt hij.

Ik kijk hem afwachtend aan.

‘U mag niets publiceren, voordat ik u daar toestemming voor geef.’

‘Natuurlijk,’ zeg ik. Ik ga ervan uit dat hij mijn tekst wil controleren voordat er iets wordt gedrukt. Dat vind ik niet meer dan vanzelfsprekend. Ik zou het zelfs op prijs stellen als hij er vooraf naar wil kijken. Ik kan nog niet vermoeden dat er een heel andere reden achter zijn voorwaarde zit, een reden die me in grote verwarring zal hebben gebracht als ik de deur van zijn woning achter me dicht trek.

‘U schrijft boeken,’ zegt Nash. ‘Over psychologie.’

‘Dat klopt.’

‘Romans ook. En ook in het Nederlands heb ik begrepen. U hebt wat ze noemen een vlotte pen.’

Ik ben een beetje verlegen met het compliment. ‘Ze zeggen dat ik vlot schrijf, ja. Het is makkelijk leesbaar. Wat overigens niet wil zeggen dat het niet veel werk is. Het kost juist veel tijd om iets toegankelijk te maken voor een groot publiek.’

Hij knikt. ‘Mooi.’

Ik weet niet goed wat ik met zijn opmerkingen moet. Hij lijkt wat dingen over me te hebben opgezocht, en ik kan niet

ontkennen dat dit mijn ego streelt. Maar misschien vat ik het nu te positief op. Het is natuurlijk niet zo vreemd dat je wilt weten wie je in huis haalt. Ik ben wel een beetje verbaasd. Nash is iemand die absoluut niet van koetjes en kalfjes houdt. Daarom had ik me ook voorgenomen om meteen te beginnen met het interview. Ik heb een flink aantal vragen voorbereid, omdat ik dacht daar tijd voor te hebben. Nu twijfel ik of ik niet eerst een praatje moet maken. Maar ik weet even niet wat ik zou moeten zeggen. Alles wat in me opkomt, is pijnlijk banaal. Ook Nash blijft stil, dus pak ik mijn telefoon om het interview op te nemen. Dan haal ik mijn schrijfblok en pen tevoorschijn. Ik maak graag aantekeningen. Dat helpt me mijn gedachten te ordenen.

‘Ik start nu de opname,’ zeg ik, en ik leg mijn telefoon naast me neer.

Nash gaat wat verzitten. In plaats van zich naar me toe te draaien, wendt hij zich juist verder af. ‘U hebt ook iets geschreven over kwantummechanica,’ zegt hij, alsof hij mij interviewt in plaats van andersom.

‘Ik heb inderdaad wel eens wat gedachten op papier gezet,’ beaam ik. ‘Maar meer vanuit het standpunt van een leek. Ik begrijp weinig van de wiskunde die erachter zit.’

Ik wacht op zijn reactie, maar het blijft stil. Misschien dat mijn antwoord hem teleurstelt. Terwijl ik zijn opmerking probeer te plaatsen, werp ik een blik op de klok. Ik heb maar twee uur voor dit gesprek. Als ik een goed beeld wil krijgen van zijn vroegere schizofrene symptomen en hoe die met zijn genialiteit in verband staan, dan moet ik mijn tijd goed gebruiken. Het lijkt me niet waarschijnlijk dat ik ooit een tweede kans krijg. Aan de andere kant wil ik Nash ook niet voor het hoofd stoten. Hier blijkt maar weer hoe lastig het is iemand te interviewen waar je tegenop kijkt. Net wanneer ik mijn eerste vraag wil inleiden, begint hij weer te praten.

‘Heeft u zich wel eens afgevraagd of het mogelijk is dat we in een virtuele werkelijkheid leven?’

‘Een virtuele werkelijkheid?’ Ik kijk weer op van mijn schrijfblok, waar nu een klein stipje staat, de eerste voorzichtige aanraking van de pen. ‘Eh, ja. Het is een idee dat tegenwoordig populair is in bepaalde kringen.’

‘Ik was een van de eersten die deze mogelijkheid overwoog. Dat was nog ver voor de tijd van de supersnelle computers. Ver voor de tijd dat we de technologie begonnen te ontwikkelen om onze eigen virtuele werelden te creëren.’

Zijn opmerking verbaast me. Ik heb alles over hem gelezen wat er te vinden is, maar dit is nieuw voor mij. Ik had niet verwacht dat iemand als hij deze theorie serieus zou overwegen.

‘Het programmeren van een werkelijkheid zoals we die om ons heen zien is onmogelijk,’ zeg ik. ‘De rekenkracht die daarvoor nodig is, is simpelweg onvoorstelbaar. Alleen al het simuleren van u, op uw bank, van alle atomen in uw lichaam en alle processen die continu plaatsvinden, is iets wat computers nooit zullen kunnen. Het is een interessante gedachte, maar er is geen enkele programmeur die het serieus neemt.’

‘Werkelijk?’ zegt hij. Zijn blik glijdt weer langs me heen. ‘Hoeveel intelligente beschavingen denkt u dat er in het heelal zijn?’

De gedachte flitst door mijn hoofd dat ik de controle over het interview moet zien te krijgen. Maar zijn vragen, die weinig met elkaar te maken lijken te hebben, brengen me van mijn stuk. Iets hieraan intrigeert me. ‘Statistisch gezien?’ zeg ik. ‘Misschien honderdduizenden. Misschien ook wel miljoenen.’

‘Er zijn meer dan honderd miljard sterrenstelsels, elk met meer dan honderd miljard sterren,’ zegt Nash. ‘In principe kan elk van deze sterren een of meerdere planeten hebben waarop leven mogelijk is. Zelfs al is de kans op intelligent leven bijzonder klein,

dan nog is het waarschijnlijk dat er miljarden beschavingen zijn. Sommige van die beschavingen zijn al veel verder ontwikkeld dan wij. Miljoenen jaren verder misschien wel. Hun technologische voorsprong is simpelweg onvoorstelbaar. En dat wij ons niet kunnen voorstellen dat we ooit de mogelijkheid zullen hebben om de werkelijkheid te simuleren, is alleen maar een gebrek aan verbeeldingskracht. Een gebrek aan fantasie. Bedenk maar eens wat we in de afgelopen honderd jaar hebben bereikt. Zelfs grote denkers als Da Vinci hadden dit nooit kunnen voorzien. In hun ogen zou onze huidige technologie niets anders zijn dan magie.'

Ik glimlach. Want wat hij zegt doet me denken aan een uitspraak van een van mijn andere helden, Arthur C. Clarke: *Any sufficiently advanced technology is indistinguishable from magic*. En het is natuurlijk waar. Zelfs voor iemand uit de negentiende eeuw zou zoiets als een mobiele telefoon pure toverkunst zijn geweest. En de technologische ontwikkelingen van de laatste jaren zijn voor vrijwel niemand meer te volgen. Sommige resultaten van natuurkundig onderzoek lijken in alle opzichten op duivelskunstenaar. Newton dacht dat hij de raadselen van het heelal had opgelost, maar nu is er eigenlijk niemand die nog begrijpt hoe de werkelijkheid in elkaar zit.

'Maar zelfs als zou zoiets mogelijk zijn, dan nog is het niet meer dan een interessant gedachtenexperiment,' zeg ik. 'Want het idee dat we niet meer zijn dan een computersimulatie, met een programmeur die buiten onze werkelijkheid staat, is natuurlijk niet iets dat je kunt toetsen. Net als het idee dat we geschapen zijn door een of andere godheid. Het is leuk om erover na te denken. Maar het brengt ons, de wetenschap, niets verder.'

Nash is iets rechter gaan zitten. 'De mens heeft een onbedwingbare drang om de werkelijkheid na te maken,' zegt hij, alsof hij me niet gehoord heeft. 'Beelden van klei. Beelden van steen en van metaal. Machines met bewegende delen. Robots, die

een gesprek met je kunnen voeren. Software die werelden creëert waarin je als het ware rond kunt lopen. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat andere intelligente wezens niet een soortgelijke drang hebben. Een drang om te scheppen.'

Ik realiseer me dat ik naar hem staar. Ik ben geïntrigeerd door wat hij zegt maar vooral ook door de verandering in zijn houding. Waar hij eerder mompelde, is zijn stem steeds gedrevener geworden. De vermoeidheid die van hem afstraalde toen hij me binnenliet, is zo goed als verdwenen. Hij praat nu als een zending die het geloof wil verspreiden.

'En wat is er eigenlijk nodig om de werkelijkheid te simuleren?' gaat hij verder. 'Een aantal algoritmes om de boel in gang te zetten. En een, ja ik geef het toe, een bizar grote rekencapaciteit. Die rekencapaciteit is natuurlijk het grootste struikelblok. Het is de reden dat vrijwel niemand dit idee serieus neemt. Maar het is onvermijdelijk dat we ooit de technologie zullen ontwikkelen die hiervoor nodig is. Misschien zal het een volstrekt andere technologie zijn dan we nu gebruiken, iets wat nu nog onvoorstelbaar is, maar dat we het ooit gaan ontwikkelen is onontkoombaar. Als een natuurwet. Andere beschavingen zullen die technologie allang hebben ontwikkeld. En als de technologie er eenmaal is, neemt het aantal virtuele werkelijkheden al heel snel exponentieel toe.'

Hij schenkt me een vluchtige blik. 'Begrijpt u waar ik heen wil? Het is niet meer dan kansberekening. Als geavanceerde beschavingen virtuele werkelijkheden maken, die op hun beurt ook weer virtuele werkelijkheden maken, dan zijn er dus veel meer virtuele werkelijkheden dan echte. Een oneindige reeks simulaties, als een soort droste-effect. En dus is de kans veel groter dat we in een virtuele werkelijkheid leven dan in een echte. Voor zover er al iets bestaat als een echte werkelijkheid natuurlijk. Want wanneer is iets echt?'

Ik laat zijn woorden op me inwerken. Wat hij zegt is natuurlijk niet nieuw. Ik herinner me vaag een wetenschappelijk artikel van een aantal jaren terug, waarin een soortgelijk argument werd gebruikt. Maar ik moet bekennen dat ik het idee nooit serieus heb genomen. Daarom heb ik me er ook nooit echt in verdiept. Ik dacht, eerlijk gezegd, dat vrijwel niemand het serieus nam. Zoals Nash het nu uitlegt, klinkt het eigenlijk heel logisch, maar op de een of andere manier vind ik het idee absurd. Grotesk zelfs. Het is hooguit een interessant thema voor Science Fiction verhalen, zoals tijdreizen dat bijvoorbeeld ook is. Dat heb ik in ieder geval altijd gedacht. Dat iemand als Nash het nu beweert, brengt me aan het twijfelen.

Nash is gaan staan. 'Wilt u nog koffie?' vraagt hij. Hij wrijft in zijn handen en schommelt heen en weer op zijn dunne benen. Hij straalt ineens een vreemd soort onrust uit. Ik vraag me af waar dit door komt. Ergert hij zich aan mijn kritische houding? Of aan mijn domheid?

'Nee, dank u,' zeg ik. Mijn pen rust op mijn schrijfblok, dat nog steeds leeg is, maar mijn hoofd zit inmiddels vol gedachten en ideeën. 'Dus u beweert dat het puur op statistische gronden waarschijnlijk is dat we in een virtuele wereld leven?'

Nash gaat weer zitten. 'Ik beweer zelfs dat de kans hierop bijna honderd procent is. Maar mijn argument is niet alleen gebaseerd op statistische overwegingen. U heeft een stuk geschreven over de Kopenhagen interpretatie van de kwantummechanica. Als deze interpretatie klopt, en ik denk dat dat zo is, dan bestaat de werkelijkheid pas wanneer een bewuste waarnemer, zoals een mens, deze waarneemt. Dat lijkt natuurlijk vreemd, dat de werkelijkheid zo in elkaar zou zitten. Maar het is helemaal niet zo vreemd als je bedenkt dat het in een simulatie waarin alles draait om de bewuste waarnemer logisch is om het programma zo te laten werken. Het minimaliseert immers de rekenkracht die nodig

is. Waarom zou je iets creëren als het niet wordt waargenomen door de hoofdpersonen in het verhaal?"

Ik staar voor me uit en laat dit op me inwerken. Ik bedenk wat de implicaties hiervan zijn. Als er een programmeur is, is alles mogelijk. Er is dan bijvoorbeeld geen enkele reden te veronderstellen dat natuurwetten, zoals de zwaartekracht, absoluut zijn. Want de programmeur kan alles in één klap veranderen. In feite breng je hiermee God terug in de wetenschap, een entiteit die buiten de werkelijkheid staat en alles naar zijn hand kan zetten.

Als kind ben ik opgegroeid met de God van de Bijbel. Ik kan me eigenlijk niet herinneren of ik hier ooit echt in heb geloofd – ik had in ieder geval altijd al vragen over dingen in de Bijbel die niet klopten – maar ik weet wel dat ik vanaf mijn veertiende bewust atheïst ben geworden. De God van de Bijbel is met zichzelf in tegenspraak. Net zoals de andere goden die de mensheid heeft bedacht is hij een schertsfiguur, de superheld uit de comicstrips, waarvan je weet dat hij niet kan bestaan, hoe graag je dat ook zou willen. Maar tegelijkertijd heb ik altijd de deur op een kier gehouden voor de mogelijkheid dat er iets is dat we niet kunnen bevatten. Iets dat ons verstand te boven gaat. Iets, misschien, dat ons heeft geschapen.

En nu beweert Nash dat hij op logische en statistische gronden het argument kan maken dat onze werkelijkheid niets meer is dan een illusie, gecreëerd door een eenvoudig programma. Ik kijk naar mijn handen. Knijp ze samen tot vuisten. Het is een vreemde gedachte, maar tegelijkertijd ook weer niet. Want maakt dit mij dan minder echt?

Ik moet denken aan de film *The Matrix*. Ook daarin werd geopperd dat we in een simulatie leven. Maar er is een belangrijk verschil, want daar was ook sprake van een echte werkelijkheid. De mensen in *The Matrix* zaten gevangen in een

virtuele wereld, als in een droom, maar ze konden ook weer uit die droom worden bevrijd. Nash beweert nu in feite dat alleen de droom bestaat. En als dat waar is, is er geen enkele manier om er aan te ontsnappen.

‘Wilt u nog koffie?’ vraagt Nash opnieuw. Hij is weer overeind gekomen en doet een paar stappen in de richting van het koffiezetapparaat. ‘Oh, dat had ik u zeker net ook al gevraagd?’ mompelt hij.

Ik schud mijn hoofd, maar hij ziet het niet. Zijn aandacht lijkt ook niet echt op mij gericht. Hij komt weer terug en gaat weer zitten, en zijn handen wrijven over zijn knieën. Ik begin zelf ook onrustig te worden. Het is alsof er een krachtige, nerveuze energie van hem afstraalt. Ik denk weer aan het interview en pak mijn telefoon om te kijken hoe laat het is, maar de vragen die ik had voorbereid zijn uit mijn gedachten verdwenen.

Dan komt hij weer overeind. ‘Ik wil u iets laten zien,’ zegt hij, en hij loopt naar de gang.

Ik leg mijn spullen op de bank neer. Na een korte aarzeling volg ik hem de gang in. Een zekere ongerustheid maakt zich van me meester. Dit is niet de Nash die ik had gedacht te ontmoeten. Er gaat nu een welhaast manische gedrevenheid van hem uit, een intensiteit die niet past bij een man van zijn leeftijd. Ik krijg het gevoel dat die energie zich heeft opgebouwd naar dit moment, het moment waarop hij blijkbaar iets belangrijks wil onthullen. Door de spanning die dit bij hem teweeg lijkt te brengen, krijg ik een raar voor gevoel.

Hij opent een deur en gaat een trap af. We komen terecht in wat Amerikanen een basement noemen, een half ondergrondse verdieping die het hele huis beslaat. In de eerste ruimte waar we doorheen lopen staan een paar fitness apparaten. De volgende staat vol met dozen en een grote verscheidenheid aan rommel. Dan komen we in een kleinere ruimte, waar alleen een smalle

boekenkast staat. Ik vraag me af wat hij me wil laten zien. Is het iets wat hij heeft geschreven?

Tot mijn verbazing begint hij de kast opzij te schuiven. Er achter zit een deur. Het verontrustende voorgevoel verspreidt zich nu over mijn hele lichaam, en mijn huid voelt plotseling koud aan.

Nash stopt met schuiven als de ontstane opening groot genoeg is. Dan kijkt hij even in mijn richting. Als onze blikken kruisen, zie ik een rare mengeling van geestdrift en angst in zijn gezicht. Er gaat een rilling door mijn lijf. Het is afschuwelijk om hem zo te zien. Als hij de sleutel in het slot steekt, voel ik een sterke drang om me om te draaien en weg te lopen, want ik wil niet weten wat er achter die deur zit. Maar ik blijf staan.

‘Ik weet wat u denkt,’ zegt Nash. ‘Maar dit is waar u voor kwam.’

Terwijl ik nog nadenk over wat hij zegt, loopt hij naar binnen. Er gaat een licht aan in de ruimte achter de deur. Ik aarzel even. Dan stap ik over de drempel.

Ik voel een zekere droefheid als ik de wanden zie, volgeplakt met krantenknipsels en geprinte A4'tjes. Er loopt een wirwar van pijlen en lijnen tussen de stukken tekst, als een zelfgesponnen web. Het is alsof ik de film over zijn leven binnenstap. Ik kwam hier om over zijn schizofrene periodes te praten, iets dat hij lang geleden achter zich zou hebben gelaten, maar ik ben middenin de waanzin terecht gekomen.

Ik loop een stukje verder de kamer in. Nash is achter me verdwenen. Even ben ik bang dat hij de deur achter me in het slot zal gooien, en ik draai me verschrikt om. Maar hij staat in de deuropening en kijkt langs me heen, alsof ik er niet ben. Ik kom weer tot bedaren, al klopt mijn hart in mijn keel. Hij heeft nog nooit een vlieg kwaad gedaan, houd ik mezelf voor. Zelfs niet in zijn slechtste dagen.

Zijn woorden klinken weer in mijn gedachten.

Dit is waar u voor kwam.

Ik vraag me af wat hij bedoelt.

Aarzelend loop ik naar een van de muren, en mijn blik glijdt langs de knipsels. Ik scan de teksten. Lees af en toe flarden. Sommige dingen herken ik. Andere zeggen me niets. Schijnbaar willekeurige gebeurtenissen. Nieuws over bekende personen. Dingen die aan elkaar zijn gelinkt door de draden in het web van een verwarde spin.

De hele muur loop ik langs tot ik weer bij het begin ben aangeland. Ik weet niet wat ik zoek. Misschien een boodschap. Iets dat me vertelt waarom ik hier ben. Maar ik zie het niet. Ik begin overnieuw en nu merk ik weer andere dingen op, dingen die ik bij mijn eerste vluchtige inspectie over het hoofd heb gezien. Maar het blijft een collage van berichten waarvan ik de relevantie niet zie. Nergens is ook maar—

Ik verstijf.

Want plotseling dringt het zich aan me op. Het is ongelooflijk dat ik dit niet eerder heb gezien! Dat niemand dit eerder heeft gezien. Er gaat een schok door me heen. Nash, die me vanuit de deuropening heeft gadegeslagen, heeft de plotselinge verandering in mijn houding blijkbaar opgemerkt.

‘Tot de publicatie van uw boek, mag u hier met niemand over praten,’ zegt hij.

Ik hoor hem nauwelijks. Verbijsterd ga ik opnieuw bij de muren langs. De draden krijgen steeds meer betekenis, en het web begint vaste vorm te krijgen in mijn hoofd. Maar ik wil het niet geloven. Want als dit waar is, dan bestaat de werkelijkheid zoals ik die altijd heb gekend helemaal niet.

Nash praat tegen me. Hij legt me uit wat hij van me verwacht. Dat ik alles uitwerk en opschrijf en na zijn dood naar buiten breng. De woorden komen binnen, maar ik verwerk ze niet. Pas als ik

hem gevolgd ben, de kamer uit en naar boven toe, begin ik weer een beetje bij mijn positieven te komen.

‘Wilt u nu koffie?’ vraagt Nash.

Nu hij datgene waar hij blijkbaar zo naartoe had geleefd heeft volbracht, is hij weer rustig geworden. Hij heeft een vel papier tevoorschijn gehaald en legt het op de bijzettafel. Ik kijk ernaar zonder het aan te raken. Het zijn de voorwaarden waarover hij me zo-even heeft verteld.

Ik knik. ‘Koffie. Ja. Doe maar.’

Nash pakt mijn mok. Hij maakt geen opmerking over het feit dat die nog vol zit. ‘Zet u even een handtekening?’ zegt hij, terwijl hij wegloopt.

Van wat er daarna is gebeurd, herinner ik me maar weinig. Ik weet dat ik nog een tijdje op de bank heb gezeten, en dat ik de koffie helemaal heb opgedronken. Dat ik een handtekening heb gezet. Maar wat er is gezegd kan ik me niet herinneren. Als er al iets is besproken, viel de betekenis ervan in het niet vergeleken bij wat ik beneden had gezien. Ik wilde het niet geloven. Ik wil het nog steeds niet geloven. Ik hou me voor dat Nash, die niet lang na deze ontmoeting is overleden, me op een bijzonder slimme manier in zijn verwrongen wereld heeft gezogen. Maar wat hij me liet zien, is de werkelijkheid. Dat weet ik, want ik heb het gecontroleerd. Alles wat hij me liet zien, is waar.

En alles wat ik ooit heb geloofd is een leugen.

1

Het regent.

Ik kijk uit het raam naar de glooiende heuvels achter ons huis en zucht tevreden. Ik word echt blij van dit uitzicht. Emigreren naar Spanje was de beste beslissing die we ooit hebben genomen. Het golvende landschap van Asturië brengt me tot rust, en ik ben de laatste weken creatiever geweest dan in de vijf jaar daarvoor. Het helpt ook dat het huis is opgeknapt. Het was, op de keuken en wat cosmetische dingen na, toch al in een vrij goede staat. Een van de schuren is nog wel wat bouwvallig, maar dat heeft niet veel haast.

Onze geiten staan onder een overkapping te schuilen. Een van de kleintjes maakt rare bokkesprongen, waar de kippen van schrikken. Bell, die het vanaf een afstandje gadeslaat, beweegt haar hoofd op en neer, waarbij haar lange manen als golven meebewegen. Ze doet dit wel vaker als ze naar de geiten kijkt, en ik stel me voor dat ze hun fratsen vermakelijk vindt. Deze gedachte brengt een glimlach op mijn gezicht.

Ik had nooit gedacht dat ik ooit eens boer zou worden. Nou ja, boer, dat is ook weer een groot woord. Het is nou ook weer niet zo dat we van de boerderij moeten leven. Maar we hebben een behoorlijke groentetuin, melken een van de geiten en hebben iedere dag genoeg eieren om te delen met onze vrienden. Een deel van de eieren vinden we trouwens nooit terug, omdat ze in de struiken of op andere verborgen plekjes worden gelegd. Gisteren ontdekte ik nog een hen die al meer dan een week spoorloos was. We dachten dat ze was gepakt door een roofvogel, maar ze zit dus stiekem te broeden onder een oude golfplaat. Het kan nooit lang meer duren voordat de eerste jonge kuikens over het erf

scharrelen. Ik overweeg nu of ik niet af en toe een kip moet slachten, want als ik het niet doe, hebben we er straks waarschijnlijk honderden. Maar dat slachten vind ik nog wel een raar idee.

Mijn scherm geeft aan dat het bijna half twaalf is. Ik sluit mijn document en sta op om een douche te nemen. Dan kan ik daarna nog snel een omelet maken voor Isis thuiskomt. Als ik naar de badkamer loop, kom ik langs haar atelier, en ik loop naar binnen en kijk naar het schilderij waar ze aan werkt. Het is een surrealistisch landschap, een beetje in de stijl van Dali. De bomen zijn mensenhoofden met een smalle nek als stam en golvend haar van grijswitte wolken. In de verte staat een dier, zwart en dreigend. Ik kan niet goed zien wat het is, maar het zou een wolf kunnen zijn of een hond. Misschien is het ook wel een beer.

Ik doe een stapje terug en neem het hele tafereel in me op. Isis schilderde veel toen ze een tiener was. Daarna heeft ze meer dan dertig jaar geen penseel meer aangeraakt. Ze heeft het pas weer opgepakt nadat ze was gestopt met werken. Sinds we hierheen zijn verhuisd is haar stijl compleet veranderd, en wat ze schildert lijkt in niets op haar vroegere werk. Ik verbaas me er weer over hoe een verandering van leefomgeving een mens zo'n creatieve impuls kan geven.

Ik neem een hete douche, en als ik de handdoek van het rekje pak, kijk ik door het raampje naar buiten. Op precies hetzelfde moment verschijnt Isis van achter de bomenrij die de weg aan het zicht onttrekt. Jade sjokt ontspannen achter haar aan door de berm. Isis lijkt in mijn richting te kijken, en ik steek een arm omhoog en zwaai. Er zit een seconde vertraging in – waaruit ik opmaak dat ze me in eerste instantie toch niet had gezien – maar dan zwaait ze enthousiast terug.

Nadat ik me heb afgedroogd, loop ik met mijn wasgoed naar de bijkeuken. Nog net op tijd realiseer ik me dat ik de klep van de

vuilnisbak, die naast de wasmand staat, heb geopend en op het punt sta mijn ondergoed weg te gooien.

‘Dombo,’ mompel ik tegen mezelf.

Ik kleed me snel aan en loop naar de keuken om een lunch te maken.

Tien minuten later komt Isis stralend binnen. ‘Het was heerlijk!’ zegt ze. ‘We hebben gegaloppeerd op een prachtig pad achter hun huis. Wat is de natuur hier toch mooi.’ Ze loopt naar me toe en kust me op mijn mond.

Ik draai de omelet nog eens om en pak de borden. ‘Was Jade weer superbraaf?’ vraag ik gekscherend. Superbraaf is een term die vrouwen veel gebruiken als hun paarden gehoorzaam zijn. Ik denk dat ze stiekem zouden willen dat hun mannen ook zo volgzzaam waren. Misschien is dit wel de belangrijkste reden dat vrouwen met paarden omgaan, denk ik wel eens. Als een paard niet wil luisteren, pak je het zweepje. Maar dat zeg ik maar niet.

‘Superbraaf,’ beaamt ze lachend.

Terwijl ze de glazen pakt, verdeel ik de omelet over de borden.

Tijdens het eten vertelt ze over de rit. Ik zie hoe ze geniet, en dat geeft mij ook een goed gevoel. Het is mooi dat het zo goed klikt met Claudia. Zelf kan ik ook goed overweg met Claudia’s man Dirk, die al een keer langs is geweest voor een biertje en heeft toegezegd dat hij me zal helpen met het opknappen van de schuur.

‘Claudia vroeg of we deze week een keer bij hen willen komen eten,’ zegt Isis tussen twee happen door.

‘Prima. Spreek maar wat af.’

‘Nu onze keuken klaar is, wil ik hen binnenkort ook een keer uitnodigen. Je weet dat ze veganist is toch?’

‘Dat is toch geen probleem? Misschien kan ze ons wat recepten geven. Dan weten we meteen wat ze lekker vinden.’

‘Goed idee,’ zegt Isis. ‘Dirk eet trouwens wel vlees, maar hij past zich aan. Hij haalt de schade in als ze uit eten gaan.’

‘Arme man,’ zeg ik, half serieus. ‘Ik kan natuurlijk ook twee aparte gerechten maken.’

Na de lunch lopen we samen naar onze werkkamers. Als we langs de bijkeuken lopen, vraagt Isis terloops, ‘Gooi je wel eens per ongeluk was in de vuilnisbak?’

‘Hè?’ breng ik stomverbaasd uit. ‘Waarom vraag je dat?’

‘Dat dacht ik ineens.’

‘Maar dat deed ik vanochtend bijna!’

Ze lacht.

‘Wat raar dat je me dit nu vraagt.’

‘Ja,’ zegt ze. ‘Het is wel toevallig. Ik weet ook niet hoe ik erop kwam.’

‘Echt, het is me nog nooit eerder overkomen.’

Ze haalt haar schouders op. ‘Misschien is het omdat je nog niet gewend bent aan het nieuwe huis.’

‘Dat lijkt me niet. In onze vorige bijkeuken stond alles precies zo.’

‘Ja, dat is waar.’ Ze knipoogt naar me. ‘Als er weer eens een sok mist, weet ik in ieder geval waar ik moet kijken.’

Isis gaat haar atelier binnen om aan haar schilderij te werken. Ik ga weer achter mijn bureau zitten, maar in plaats van naar mijn scherm te kijken, staar ik naar buiten. Mijn gedachten blijven hangen bij de wasmand. Vroeger zou ik hebben gezegd dat ik meer toevalligheden zie omdat ik er meer op let. Als je net een nieuwe auto hebt gekocht, zie je op de weg ineens ook allemaal auto’s van datzelfde merk. Gewoon, omdat het dan opvalt. Zo werkt dat. Dat weet iedereen.

Ja ja.

‘Soms is toeval te toevallig om toeval te zijn,’ typ ik.

Ik kijk er een poosje naar. Dan haal ik de tekst weer weg.

‘Het is onvermijdelijk dat er in een simulatie van de werkelijkheid fouten zitten,’ typ ik vervolgens.

Ook dat verwijder ik weer.

Ik ga naar een verborgen folder en open een oud document. Mijn vingers beginnen te trillen als ik doorlees wat ik destijds, meer dan vijf jaar geleden inmiddels, heb geschreven. Het komt me vreemd voor, alsof het iemand anders is overkomen. Maar tegelijkertijd voel ik weer de verbijstering die ik toen voelde, daar in die verborgen kamer van Nash. Ik ervaar het met dezelfde intensiteit. Ik vraag me af of zijn kamer eigenlijk ooit is gevonden. Dat zou ongetwijfeld in het nieuws zijn geweest. Ben ik dan de enige met wie hij dit heeft gedeeld? De enige die weet wat hij had ontdekt? Deze gedachte maakt me onrustig.

Nash wilde dat ik zijn ideeën uitwerkte. Hij wilde dat ik de principes die schuilgaan achter zijn werkelijkheid achterhaalde en op een begrijpelijke manier beschreef. Maar ik ben nooit met het boek begonnen. Zijn boek. Hoewel ik overtuigd was dat wat ik had gezien waar was, wilde ik er niet meer mee geconfronteerd worden. Het was een te grote aanslag op mijn wereldbeeld. Ik vertelde mezelf dat het allemaal onzin was, dat ik te dom was om te zien dat ik erin was getuind. Iemand die slimmer was dan ik zou meteen zien waar de logische fout in de redenering zat. En ik zou een modderfiguur slaan.

Maar sinds het interview ben ik steeds meer dingen gaan zien die zijn ideeën bevestigen. Kleine, schijnbaar onbenullige dingen vaak, zoals net met Isis, maar toch. Soms lukken mijn pogingen om het weg te redeneren, maar op andere momenten wankelt mijn wereldbeeld weer, alsof het op een veel te smalle sokkel is geplaatst. Dan heb ik het gevoel dat alles waar ik zo krampachtig aan vasthoud elk moment om kan vallen.

Ik kijk naar buiten. De geitjes rennen achter elkaar aan door het nieuwe gras, en de kippen stuiven verschrikt op. Hier wonen is als een droom die is uitgekomen. Het is alsof de emigratie iets heeft losgemaakt. Ik weet niet of het de verandering van omgeving

is of iets in de omgeving zelf, maar het is alsof iets me uit mijn apathie heeft getrokken. Alsof er diep in mij iets is verschoven. Ik ben niet de persoon die ik vijf jaar geleden was.

Niet dezelfde persoon.

Mijn blik verplaatst zich weer naar het scherm. Ik sluit alle bestanden – het boek waar ik sinds een paar weken aan werk en de aantekeningen die ik bijhoud – en open een nieuw document. Iets in me zegt dat ik hier niet aan moet beginnen. Ik denk aan wat er met Nash is gebeurd, Nash, die de waarheid had achterhaald maar die waarheid nooit naar buiten heeft gebracht. Waarom eigenlijk niet? Wat zullen de gevolgen zijn als ik het wel doe? Vrijwel iedereen is op zoek naar antwoorden, maar de meeste mensen willen een simpel verhaal. Zoiets als een almachtige God die de wereld heeft geschapen. Of een kwaadaardige elite die heimelijk de wereld bestuurt. Dat maakt alles begrijpelijker. De waarheid van Nash is daarentegen nauwelijks te bevatten. Het is als een tekening van Escher, als iets dat in zichzelf terugvouwt, water dat naar beneden stort en door verschillende kanalen loopt om uiteindelijk weer op hetzelfde punt uit te komen.

Onmogelijk.

Maar werd het idee dat de wereld een bol is ooit ook niet als onmogelijk gezien? Nu neemt vrijwel iedereen het voor kennisgeving aan, maar de eerste persoon die het offerde werd voor gek verklaard. Giordano Bruno, de man die beweerde dat het heelal oneindig was, werd voor zijn ketterse ideeën zelfs verbrand. En zo zijn er legio voorbeelden van ideeën die nu algemeen aanvaard worden maar ooit werden weggehoond. Moet ik dan degene zijn die zich opoffert? Moet ik het risico lopen het krediet dat ik als wetenschapper heb opgebouwd te verspelen? Terwijl ik niet eens overtuigd ben dat dit de waarheid is?

Mijn hand ligt op de muis. Ik sta op het punt het lege document weer weg te gooien. De twijfel is gekmakend. Maar ik weet een ding zeker: als ik er nu niet aan begin, dan begin ik nooit.

Ik haal diep adem. En dan typ ik twee woorden: De Werkelijkheid.

2

Het is donderdag, de dag waarop we bij Dirk en Claudia gaan eten. Ik heb de hele dag zitten schrijven, iets wat me al jaren niet meer is gelukt. Als het vijf uur is roept Isis vanuit de gang.

‘Ben je zover? We zouden lopen, weet je nog?’

‘Ik kom eraan,’ roep ik terug.

Ik wil opstaan als onze lapjeskat op mijn schoot springt en zich uitrekt om met haar hoofd tegen mijn kin te strijken. Ze gaat op mijn bureau staan, en een van haar pootjes komt op mijn toetsenbord terecht. De tekst *mj n*, verschijnt op mijn scherm. Ik pak haar vast en trek haar naar me toe.

‘Dit helpt niet echt, Tijger. Of het moet zijn dat vandaag nou net de dag is waarop een kat per ongeluk een boek schrijft.’

Ik zet haar op de grond en sluit mijn computer af. Dan trek ik snel een schoon overhemd aan. Ik poets mijn tanden en doe een luchtje op, en als ik mijn schoenen aantrek is het vijf over vijf.

Even later lopen we hand in hand over de verlaten weg. De zon staat laag, en het licht is prachtig. Het gouden uurtje noemen fotografen dit. De perfecte tijd om te fotograferen.

Als ik na een paar honderd meter een zacht getik achter me hoor draai ik me om, en ik zie dat onze hond Roff met ons is meegelopen. Hij weet heel goed dat dit niet mag, want hij blijft meteen staan en kijkt schuldbevestigend een andere kant op. Als ik zeg dat hij terug moet gaan, gehoorzaamt hij onmiddellijk, al is het duidelijk onder protest.

‘Het is eigenlijk ook wel gemeen dat hij niet mee mag,’ zegt Isis.

‘Heel gemeen,’ zeg ik. ‘Maar zo zijn wij nou eenmaal.’

We kijken hem na tot we zeker weten dat hij niet weer achter ons aan komt. Isis geeft me een zoen, en we staan een paar

seconden met onze ogen dicht te genieten van het gekwetter van de vogels die zich in de struiken ophouden. Dan vervolgen we onze weg.

Het is een kleine vijf kilometer naar het huis van Dirk en Claudia. Op een paar glooiende stukken na loopt de smalle landweg naar beneden, en het uitzicht over de bergen is vanaf hier adembenemend. Vanaf hun huis is het nog zes kilometer naar het dorp. Daar vandaan is het dan nog weer veertig kilometer naar de dichtstbijzijnde grote plaats. Het lijkt allemaal ver als je gewend bent middenin de stad te wonen, maar met een auto stelt het natuurlijk niet veel voor. Zelf ga ik vaak op de fiets naar het dorp. De terugweg is behoorlijk zwaar, maar het uitzicht vergoedt veel. En op de fiets zie je nu eenmaal meer dan in een auto.

In de winter schijnt het trouwens wel wat minder romantisch te zijn. Omdat we hier negenhonderd meter boven zeeniveau zitten, kan het behoorlijk koud worden. En als de winter echt streng is, wat af en toe voorkomt, dan kan het gebeuren dat je vast komt te zitten in de sneeuw. Dat is Dirk en Claudia een keer overkomen. Ze waren er niet op voorbereid en hadden niet genoeg eten in huis. Dirk is toen nog lopend door de sneeuw naar het dorp gegaan om spullen in te slaan. Isis en ik houden niet zo van verrassingen, dus een van de eerste dingen die we hebben gedaan nadat we hierheen waren verhuisd was het kopen van een grote vriezer. Die hebben we vervolgens volgestouwd met brood, groente en vlees. De plaatselijke bakker vroeg of we misschien doomsday preppers waren, mensen die zich voorbereiden op de ineenstorting van de samenleving. Mijn Spaans was destijds nog niet goed genoeg om te kunnen inschatten of hij een grapje maakte, dus ging ik er serieus op in. Sindsdien probeert hij me van alles aan te smeren. Zijn vrouw kwam een keer met haar armen vol stokbroden van achter de toonbank aanzetten. 'Special price for you!' kraaide ze. We hebben er smakelijk om gelachen.

De zon zakt langzaam naar de horizon. Het zachte, warme licht wordt zo mogelijk nog mooier, en als het huis van Dirk en Claudia in zicht komt, lijkt het wel te gloeien. Dan glijdt er een wolk voor de zon. Het sprookjesachtige aanzicht is op slag verdwenen, maar het huis is er eerlijk gezegd niet minder aantrekkelijk om. Wat een geweldige plek hebben ze er van gemaakt.

Benno, de oude Sint-Bernard, sjokt door de tuin. Als hij ons ziet, blaft hij een paar keer dreigend, maar dan krijgt hij in de gaten dat wij het zijn. Kwispelend loopt hij naar het hek. We blijven bij hem staan, totdat Dirk naar buiten komt.

‘Goed volk, Benno!’ roept Dirk.

Benno dreunt terug naar Dirk en blaft enthousiast.

‘Ja, Benno, dat zeg ik toch. Goed volk.’

We begroeten elkaar als oude vrienden, wat we natuurlijk nog niet zijn. We kennen Dirk en Claudia nu een paar jaar, maar voornamelijk via Facebook. Ze waren al langer bevriend met echte vrienden van ons, en omdat we veel gemeenschappelijke interesses bleken te hebben, kwamen we in contact. Toen ze ons vertelden dat er een paar kilometer bij hen vandaan een verbouwde boerderij te koop stond, waren we meteen geïnteresseerd. We hadden al jaren plannen om te stoppen met werken, maar die hadden we tijdelijk in de ijskast gezet. Je baan opzeggen is nou eenmaal een grote stap, ook al kun je het je financieel veroorloven. Wat als je er spijt van krijgt? En we hadden ook niet echt voor ogen waar we zouden willen wonen. Het bleef dus bij vage dromen. Tot het eerste mailtje van Claudia kwam, met in de bijlagen de foto’s van de boerderij.

We besloten een tripje naar Asturië te maken om de omgeving te verkennen en de boerderij te bezichtigen. Het was meteen een mooie gelegenheid om Dirk en Claudia een keer in het echt te zien. Hun huis fungeerde tijdens de tweedaagse trip als luxe hotel. Dirk was vroeger anesthesist en is zelf ook eerder gestopt met werken.

Claudia was al langer thuis, geloof ik. Ze wonen hier al meer dan vijf jaar en het was wel duidelijk dat ze hun enthousiasme op ons over probeerden te brengen. Die paar uur die we bij hen doorbrachten volgden de verhalen elkaar op, het ene nog mooier dan het andere. En het avontuur werd steeds aanlokkelijker.

Al voordat we het huis hadden gezien waren we verliefd geworden op de streek, en na de eerste bezichtiging wisten we het zeker. In feite was alles binnen een week geregeld. En met een snelcursus Spaans waren we goed genoeg voorbereid om ons verstaanbaar te kunnen maken bij de lokale bevolking.

Dirk gaat ons voor de keuken in, waar Claudia staat te koken. Stoom rijst op uit een enorme pan. De geuren van kruiden, knoflook en asperges hangen om ons heen.

‘We eten paella,’ zegt Claudia. ‘Willen jullie alvast wat drinken?’

‘Paella?’ zeg ik. ‘Is daar ook een veganistische versie van?’

Ze kijkt me aan met gespeelde verontwaardiging. ‘En ik dacht dat jij de kok was thuis! Er is overal wel een veganistische versie van te maken. Het geheim van dit gerecht zijn de geroosterde groene asperges.’

Ze wijst naar een pan rechts van haar, en als ik dichterbij kom snuif ik de heerlijke geur op.

We drinken witte wijn en genieten van het laatste licht dat door de ramen naar binnen valt. Dan storten we ons op het eten. Het smaakt verrassend lekker. Een veganist zal ik waarschijnlijk nooit worden, maar dit wil ik zelf ook wel eens maken.

Tijdens het eten is vooral Claudia aan het woord. Ze schept op over het feit dat ze de groenten in het gerecht zelf heeft geteeld. Haar tuin brengt blijkbaar zoveel op dat ze de grootste leverancier is van het restaurant van Jesus en Pepe, Spaanse vrienden van hen, die net buiten het dorp wonen. Uiteraard wordt er geroddeld. Ze vertelt over Gabriël en Ana, een stel dat een paar kilometer verderop woont, aan een doodlopend pad dat diep de bergen in

gaat. Gabriël werkt als politieagent en is een bijzonder knappe man, volgens Claudia. Maar ze verdenkt hem ervan dat hij niet in vrouwen is geïnteresseerd.

‘Volgens mij is hij stiekem homo,’ zegt ze, waarbij ze Isis aankijkt met wat ik niet anders kan omschrijven dan een triomfantelijke blik. ‘Sterker nog, het zou me niet verbazen als hij iets met Jesus heeft.’

‘Wat?’ roept Isis uit.

‘Jou verbaast niets,’ zegt Dirk, en hij klinkt een beetje geïrriteerd. ‘Je moet geen praatjes verspreiden als je niet zeker weet dat het waar is.’

Claudia negeert hem. Misschien heeft ze zijn toon niet opgemerkt. Ik heb het idee dat ze al behoorlijk wat wijn op had voordat wij arriveerden. ‘Het is eigenlijk ontzettend lollig,’ zegt ze. ‘Die Gabriël is zo gelovig als wat. Hij heeft ons al eens in het openbaar de les gelezen, omdat we op zondag ons gras maaiden. Volgens hem zullen we branden in de hel als we ons niet bekeren. Maar dan wel tot zijn versie van het geloof natuurlijk. En dan is hij stiekem homo en rommelt hij met iemand die Jesus heet!’

Isis grinnikt.

‘Jezus, inderdaad,’ mompelt Dirk. Hij kijkt mij grijnzend aan en komt overeind. ‘Nog een wijntje, Peter?’

Claudia’s roddels verplaatsen zich naar de vrouw van de agent. ‘Die Ana moet je in de gaten houden,’ zegt ze, en nu kijkt ze nadrukkelijk in mijn richting. ‘Die komt duidelijk tekort. Laatst was ze met Dirk aan het flirten! In de supermarkt. Het lag er zo dik bovenop.’

‘Nou, nou,’ zegt Dirk, terwijl hij mijn glas vult. ‘Je overdrijft nu wel heel erg.’

‘Helemaal niet,’ gaat ze verder, en ze legt in geuren en kleuren uit op welke verderfelijke manieren Ana haar man probeerde te versieren.

Ik hoor het allemaal aan en probeer af en toe een bijdrage te leveren aan het gesprek. Maar roddels zijn aan mij eigenlijk niet besteed. Ik ben dan ook opgelucht als Claudia naar de wc gaat en Dirk het gesprek een andere wending geeft.

We praten een tijdje over zijn vroegere werk. Ik ben benieuwd wat een anesthesist nu precies doet en verbaas me erover hoeveel Dirk van de werking van de hersenen afweet. Het is eigenlijk ook wel logisch dat dit belangrijk is voor iemand die mensen onder narcose brengt, maar ik had er gewoon nog nooit bij stilgestaan. De spaarzame keren dat ik hem gesproken heb, is zijn werk eigenlijk nauwelijks ter sprake gekomen. Het is leuk om te ontdekken dat we nog meer gemeenschappelijke interesses hebben dan ik al dacht.

Isis en Claudia lopen de verlichte tuin in, waarop mijn gesprek met Dirk weer een andere wending krijgt. Dirk blijkt zich te hebben verdiept in bijna-doodervaringen. Hij vertelt over mensen die volgens de medische criteria klinisch dood waren, maar toch weer bijkwamen en zeggen dat ze bijzonder intense ervaringen hebben gehad in de periode waarin hun hersenen niet meer functioneerden. 'Ik zie dat als een teken dat er meer is na de dood,' zegt Dirk. 'Dat bewustzijn niet door de hersenen wordt gegenereerd. Want hoe kun je anders ervaringen hebben als je hersendood bent?'

Ik werp tegen dat je niet weet wanneer die mensen deze ervaringen hebben gehad. Misschien was het wel net voordat ze hun bewustzijn verloren of net nadat ze weer bij kwamen. Na wat tegensputteren geeft hij toe dat dit een mogelijkheid is. Maar dan vertelt hij me een raar verhaal over een patiënt die precies kon vertellen wat er was gebeurd gedurende de paar minuten dat hij klinisch dood was.

'Die man had gezien wie er aan zijn bed stonden. Hij wist waar ze stonden en wat ze deden. Alles. Het klopte precies. En hij had